Jolsvai András

Barátságos arcot kérek!

regény

3.

Jászné úgy olvasta el Váraljai legújabb önéletrajzát, mint egy közepes diák által beadott dolgozatot. Időnként a fejét csóválta, néha belebelejavított a szövegbe is. Kivárt egy keveset, aztán, szinte negédesen, azt mondta:

– És mi van a testvérekkel?

– Az önéivel vagy az enyéimmel?

Jász Sándorné Szima Jolán nem régóta volt a Lenker személyzeti főnöke (azelőtt szakszervezeti vonalon, korábban pedig az államvédelem területén tevékenykedett), nem tudta, miféle szokások uralkodnak itt, a könnyűiparban (helyesen: könnyűkereskedelemben), de efféle pofátlansághoz nem volt hozzászokva. Hogy egy beosztott, egy alkalmazott, egy alárendelt, egy helóta csak így, foghegyről visszaválaszolgasson az embernek. Ellenkezőleg, ahhoz volt hozzászokva, hogy akiket maga elé rendelt, alázatosan, tisztelettudóan, igyekvően, sőt, bűnbánóan feleltek a kérdéseire, lábuk remegett, és fogaik vacogtak, és a szemük kegyelemért könyörgött. Hiszen az mindenki előtt világos volt, hogy a személyzetis, aki maga is a párt ökle (na jó, öklöcskéje), miként az erre hivatott intézmény, nem azért rendelte magához, hogy kedélyesen elbeszélgessen vele az időjárásról, hanem kizárólag azért, hogy feltárja múltjának homályos foltjait: hogy rámutasson tévelygéseire, hibáira, bűneire – és hogy előírja a megfelelő penitenciát. Mert mindenkinek vannak tévedései, hibái, bűnei, még ha nincs is tudatában. Ha Rajkról, Pálffyról, Szőnyiről kiderült, hogy jugoszláv kémek, egy zsákraktárvezetőről is csak össze lehet szedni ezt vagy azt. Aki a tizenkilencedik századi Magyarországon született, és még mindig életben van, az nem lehet ártatlan. Ezt gondolta eddig a Jászné elvtársnő, korábbi tapasztalatai is mind-mind ezt a tudását szilárdították meg, erre idejön ez az alak, hátrafésült barna hajjal, görnyedt vállal, befelé görbülő lábakkal, az egész vasággyal nincs hetven kiló, és nem éri el a mennyezeti kapaszkodót a villamoson, idejön, és pimaszkodik. És úgy néz az emberre, mintha nem ő lenne a vádlott, hanem fordítva. Jó lesz vigyázni! Lehet, hogy nem tud valamit?

– Az ön testvéreivel, természetesen.

– Mire kíváncsi az elvtársnő?

– Mi mindenre és mindenkire kíváncsiak vagyunk.

Na hiszen, gondolta Váraljai (Weisz) Jenő, az lenne szép, ha elmesélném, hogyan éltünk tízen, a szüleim meg mi, nyolcan, abban az ötször öt méteres fabódéban, Szalka szélén, amit apám a fatelepről kisíbolt deszkákból eszkábált össze. Két ágy, egy asztal, három szék és egy másoknál kiselejtezett hajósláda volt az egész berendezése, ja, meg a sparhelt, amely egyszerre volt kályha és tűzhely, ott főzött anyám, és ott melegedtünk körülötte a földön, mert a téli szél átfújt a lécek résein – még szerencse, hogy fűtenivaló mindig akadt, a szüleink mégiscsak a fatelepen dolgoztak. Az öregek kilencvenötben házasodtak össze, attól kezdve anyám minden évben szült egy gyereket, a középsőket névről se tudta megkülönböztetni senki, a zsúfolt kalyibában mindig ordított egy csecsemő, infernális szagok keveredtek a főtt krumpli meg a sült szalonna szagával, étel annak jutott, aki előbb ért az asztalhoz, iskolába az ment, aki időben cipőbe bújt, egész gyerekkorunkat átverekedtük, szó szerint a létünkért harcolva minden percben. Apám kevés szavú, mogorva ember volt, ha ütött, mindig eltalált valakit, akkora volt a népsűrűség. Anyám harminc éves korára megöregedett, menekült volna, ha tud, de elég volt, hogy a férje ránézzen, máris teherbe esett megint. Nem csoda, hogy mi, testvérek – hat fiú és két lány – iszkoltunk otthonról, ahogy csak lehetett. Ezt meséljem el? Vagy azt, amikor Ervin öcsém, aki szerencsejátékokból tartotta fenn magát (ittapirossal kezdett, és zártkapus makaópartikkal fejezte be) egy éjszakán annyit nyert, hogy vehetett belőle négy első osztályú hajójegyet Amerikába. Persze, vehetett volna nyolc harmadosztályút is, de ő az előbbi megoldás mellett döntött: ebből persze életre szóló harag lett a kettészakadt család két ága között.

Ezeket meséljem el? Vagy azt, hogy mi négyen, ittmaradtak is háromfelé szakadtunk azóta? Mit értene mindebből ez a nő, akinek brosúrái vannak meg szempontrendszere, aki életében nem járt Mátészalkán, akinek legfeljebb két testvére lehet, vagy annyi se, akinek fogalma sincs, hogy lehet nyolcfelé vágni egy Masánszky almát.

– Ezen belül?

– Meséljen például az Amerikában élő testvéreiről.

– Több, mint húsz éve nem láttam őket. Fogalmam sincs, élnek-e, nem-e.

– Nem is leveleztek soha?

– Nem.

– Hírt se kapott felőlük?

– Nem.

Jászné hosszan kivárt.

– És én ezt most higgyem el magának?

Váraljai, helyesen, ezt nem értelmezte kérdésként.

– És mi van a húgával?

– Nemigen tartjuk a kapcsolatot.

– Nemigen? Nem vagy igen?

– Nem.

– És miért nem, ha szabad kérdeznem?

– Így alakult.

Jászné elmosolyodott. Szorul a hurok, barátocskám, gondolta.

– Mikor beszéltek utoljára?

– Nem emlékszem pontosan, valamikor negyvenhét tavaszán.

– Összevesztek?

– Azt nem mondanám. Inkább azt, hogy elváltak útjaink. Sose voltunk túl közel egymáshoz.

– Mivel foglalkozott akkoriban a húga?

– A pártközpontban dolgozott, az Akadémia utcában, ha jól tudom, kulturális vonalon.

– Jól tudja, főosztályvezető volt a pártközpontban, hozzá tartoztak a mozik és a színházak.

Minthogy ezt a hírt Váraljai nem kommentálta, Jászné egy idő után folytatta.

– És azt tudja, hogy most mit csinál?

– Fogalmam sincs.

– Maga nem olvas újságot?

– Elég nekem reggelente a Szabad Nép félóra.

– Nos, a húga jelenleg előzetes letartóztatásban van, a tárgyalására vár. Trockista összeesküvés a vád. Tudja, mit jelent ez, Váraljai elvtárs?

– Életfogytiglant, gondolom. Vagy kötelet.

– Nem tűnik úgy, mintha megrázta volna ez a hír.

– Ő választotta magának ezt az utat.

Nem tudom sarokba szorítani, nem és nem, gondolta Jászné, egye meg a fene, elegem van az egészből, kiterítem a lapjaimat.

– Látja, Váraljai elvtárs, mi mindent tudunk magáról. Nem mondom, hogy az ember felelős a testvéreiért, de azért egy ilyen kapcsolat könnyen veszélybe sodorhatja. Ért engem, ugye?

– Tökéletesen.

– Nagyszerű. Úgy vélem, ebben a helyzetben jót tenne magának, ha szerezne néhány piros pontot.

– Milyen módon?

– Például úgy, hogy időnként bejönne hozzám az irodába, és elmesélné, mit tapasztalt a kollegák között. Odalent, és ha úgy alakul, odafönt is.

– Spiclit akar csinálni belőlem?

– Munkatársat. Segítőt. Barátot. Olyan kollegát, akire számíthatunk, ha kell, És aki számíthat ránk, ha a szükség úgy hozza.

Jászné azt hitte, Weisz Jenő azért hallgat, mert hezitál, rátett hát még egy lapáttal.

– Itt van előttem az újítása. Megtehetem, hogy támogatólag továbbítom a minisztériumba, de megtehetem azt is, hogy egyszer s mindenkorra elsüllyesztem a fiókomba. Csak magán múlik, hogy fogok dönteni.

– Azt hittem, azon, hogy hasznosnak tartja-e az újításomat, vagy sem.

Jászné megint elővette a sakálnevetését.

– Hát éppen erről beszélek, Váraljai elvtárs.

4.

Váraljai (Weisz) Jenő újítási javaslata (melyet Jászné ezidőszerint éppen megbuktatni készült) abban állt, hogy a cukor exportjához eddig használt új jutazsákok helyett kifordított, újraszabott, vagyis egyszer már használt kenderzsákokat javasolt használni, magyarul becsapta a külföldi vevőt, így téve szert komoly és meg nem érdemelt nyereségre. Nem kell mondanunk, hogy az efféle tevékenység csak az ötvenes évek eleji Magyarországon volt újításnak nevezhető, mindenhol máshol ügyeskedésnek, csalafintaságnak vagy – az igazságnak megfelelően – bűncselekménynek nevezték volna. De hát a vas és az acél országában, amely egyfelől az állandó hiány elleni küzdelemmel, másfelől a folyton felemelt tervszámok bűvöletével volt elfoglalva, egyetlen termelővállalat sem maradt volna talpon, ha nem buherálja a gépeket, simítgatja a statisztikákat, szépíti a valóságot – minek következtében az utóbbi végleg elvesztette minden kapcsolatát eredeti jelentésével. Természetes, hogy a Lenkernek is, mint nagykereskedelmi vállalatnak, megvolt a maga éves terve, és az is természetes, hogy ennek teljesítése nem csupán a saját teljesítményétől függött. Hiszen hiába rendelt külföldről (ti. valamely másik szocialista országtól, leginkább a lengyelektől vagy a keletnémetektől) néhány ezer jutazsákot, azok – az odaát sem ismeretlen termelési nehézségek miatt – egyáltalán nem, vagy csak nagy késéssel érkeztek meg hozzánk. A cukorgyárak ugyanakkor nem várhattak a zsákokra, hiszen a cukrot időben el kellett szállítaniuk a megrendelőknek.

Ez a helyzet évről évre megismétlődött ugyan, de aztán – némi csúszással, némi magyarázkodással, esetleg egy kis árengedménnyel – sikerült kisimítani a ráncokat.

De 1951-ben egyáltalán nem érkeztek meg a jutazsákok. Vagy a jutatermés volt szokatlanul gyenge a barátainknál, vagy a parasztság kezdett valami vadsztrájkba vagy a gyárakban akadozott a termelés – de lehet, hogy minden előzetes megállapodás ellenére egyszerűen eladták őket a nyugati vásárlóknak. Akárhogy is történt, a Lenker kényszerhelyzetbe került, ezért a vállalat vezetői külön kérelemmel fordultak a minisztériumhoz, engedélyezze, hogy a központi dollárkeret terhére ebben az évben kivételesen Angliából hozathassanak zsákokat. A minisztérium kivárta a harminc napos válaszadási időt, majd megtagadta a kérést.

Ezt követően az igazgató utasította a helyettesét, hogy ha kell, a föld alól is teremtse elő a zsákokat, különben megnézheti magát. A helyettes ugyanezt mondta a kereskedelmi főosztályvezetőnek, Nemes elvtársnak. Nemes elvtárs pedig a saját helyettesét, Friedlander Emilt fenyegette meg ezen a módon. Friedlander főosztályvezető-helyettesnek nem volt közvetlen helyettese, így kiment a Guszev utcai központból a Pannónia utcai használtzsák-telepre, és megkérdezte a telepvezetőt, Váraljai (Weisz) Jenőt, ő mihez kezdene a helyében.

Túlzás volna, ha azt állítanánk, hogy a két férfi baráti viszonyban lett volna egymással – a Weisz Jenővel nemigen lehetett barátkozni. De hosszú évtizedek óta dolgoztak ugyanannál a cégnél, ismerték a vállalatot, mint a tenyerüket, kiszolgáltak nem egy rendszert és sokezer vevőt, túléltek több vészkorszakot és vagy egy tucat igazgatót, egyszóval ismerték a dörgést Lenker-szerte, és azt is tudták, hogy nehéz helyzetekben megbízhatnak egymásban. Sokáig mindketten távol tartották magukat a politikától, de Friedlander ebbe a legutóbbi tömegpártba már csak belépett, így lett belőle főosztályvezető-helyettes, míg a kollegája maradt, aki volt, a Weisz, aki mindenhez ért.

– Gyere vissza holnap! – mondta a telepvezető, miután végighallgatta kétségbeesett feletteséét, aztán ment a dolgára. Másnap kitett a Friedlander elé két egyformának látszó zsákot.

– Melyik az új, melyik a régi?

– Szerintem mind a kettő új.

– Látod Emil, ha te sem veszed észre e különbséget, aki harminc éve vagy a szakmában, akkor a szovjet átvevők se fogják.

Így született meg Weisz Jenő legendás újítása.

A Lenkernek a használtzsák-áruda afféle melléküzemága volt. Csekély hasznot hajtó, de biztos üzlet. A visszaérkező, használt zsákokat be lehetett vinni a Pannónia utcai telepre, ott a szakadtakat megvarrták, a nagyon koszosakat kissé kitisztították, aztán eladták azoknak a hazai cégeknek, amelyek nem szállítani, csak raktározni akartak bennük. És eladták, egy-két darabonként, a lakosságnak is, persze, csak ha maradt fölös példány. (Mindig akadt persze, pult alatti, feláras, biztos plusz-jövedelmet biztosítva a telep dolgozóinak.) Weisz Jenő nem csinált mást, csak tökéletesítette az eddigi folyamatokat. Kifordította, kitisztíttatta a kenderzsákokat (azokból mindig több volt, azokat Magyarországon is gyártották, a Váci út végén a Kender-Jutában, mely a neve ellenére ekkor csak a hazánkban is honos haszonnövényből gyártott zsákokat, kötelet, effélét), újraszegette őket, egy kicsit alakított a méretükön, és már készen is volt a vadonatúj jutazsák.

A Lenker túlélte a válságot (hogy stílben maradjunk: kihúzta a nyakát a kenderkötélből), aztán ment minden tovább a maga útján, beleértve a zsákhamisítást. Hanem ötvenegy telén Weisz Jenőnek csak eszébe jutott, hogy ő ezzel milliókat spórol meg a vállalatnak, sőt, az egész népgazdaságnak, s hogy ez voltaképpen egy komoly találmány vagy legalábbis újítás. Leült hát az íróasztalához, gondosan kiszámolta, hogy csak ebben az évben mennyi pénzt keresett a használtan új zsákok jóvoltából az országnak, és mennyit fog a jövőben, aztán szakszerűen megfogalmazta újítási javaslatát, két százalékot kérve a haszonból, megcímezte a Külkereskedelmi Minisztérium Újítási Csoportja (Honvéd utca 10.) számára, már csak az volt hátra, hogy a vállalati támogatást is megszerezze hozzá, és mehetett a levél a postára. Nemes főosztályvezető és a helyettese szívesen aláírták, hisz ennek az újításnak köszönhették, hogy megtarthatták az állásukat, Jászné azonban megkérte a támogatása árát. Jelesen, hogy Weisz Jenő legyen a besúgója.

Hősünk azonban nemet mondott.